LEKCJA 1 Z 5 · BOLESŁAW LEŚMIAN – BALLADY I NOWE SŁOWA – CYKL LEKCJI

„Rzekł Bajdała do Boga” – ballada z humorem. „Dusiołek” Bolesława Leśmiana

Lekcja 1 z 5. **Pytanie lekcji:** Czy ballada musi być straszna? Wiersze Leśmiana są na liście lektur kl. 7–8 (wybrane wiersze). Teksty wszystkich wierszy z cyklu są wydrukowane na kartach pracy – utwory są w domenie publicznej (serwis Wolne Lektury). Uczniowie mogą znać balladę z wcześniejszych lekcji (np. „Świtezianka”), ale lekcja nie wymaga powtórki.

Przedmiot	Język polski
Klasa	klasy 7–8
Cykl	Bolesław Leśmian – ballady i nowe słowa – cykl lekcji – lekcja 1 z 5
Temat lekcji	**„Rzekł Bajdała do Boga” – ballada z humorem. „Dusiołek” Bolesława Leśmiana**
Czas	45 minut
Metody	rozmowa wprowadzająca, praca z tekstem informacyjnym, czytanie z podziałem na role, praca z wierszem w parach, tabela cech ballady, karteczka na wyjście
Formy pracy	praca z całą klasą, praca w parach, praca indywidualna
Środki dydaktyczne	karta pracy 1, oś czasu z życia poety (dodatek)

Cel ogólny

Poznanie Leśmiana jako twórcy ballad i odczytanie „Dusiołka” jako zabawnej opowieści o spotkaniu człowieka z ludowym stworem.

Cele operacyjne – uczeń po lekcji:

- Uczeń wymienia podstawowe fakty z życia Leśmiana.
- Uczeń wskazuje w „Dusiołku” cechy ballady: fabułę, bohaterów, narratora, świat fantastyczny, wypowiedzi bohatera.
- Uczeń wskazuje wyrazy i zwroty ludowe lub potoczne i określa ich funkcję.
- Uczeń wyjaśnia, na czym polega komizm utworu, i podaje przykład z tekstu.

Cele w języku ucznia

- Dowiesz się, kim był Leśmian.
- Znajdziesz w „Dusiołku” cechy ballady.
- Wyjaśnisz, co w tym wierszu jest śmieszne i dlaczego.

Wymagania z podstawy programowej

- **I.1.2** – rozróżnia gatunki epiki, liryki, dramatu, w tym: komedia, fraszka, pieśń, tren, ballada, epopeja, tragedia – i wymienia ich podstawowe cechy oraz wskazuje cechy gatunkowe czytanych utworów literackich
- **I.1.5** – zna pojęcie komizmu oraz określa jego funkcje
- **II.2.1** – dostrzega zróżnicowanie słownictwa, w tym rozpoznaje słownictwo ogólnonarodowe i słownictwo o ograniczonym zasięgu (np. terminy naukowe, archaizmy, kolokwializmy); rozpoznaje wyrazy rodzime i zapożyczone, określa ich funkcje w tekście
- **I.1.10** – wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, kulturowy, społeczny

Źródło: podstawa programowa z 2017 r. w brzmieniu z 2024 r. (Dz.U. 2024 poz. 996) – obowiązuje w klasach 5–8 w roku szkolnym 2026/2027.

Kryteria sukcesu

- Potrafię podać dwa fakty z życia Leśmiana.
- Potrafię wskazać w „Dusiołku” trzy cechy ballady.
- Potrafię podać jeden przykład komizmu z cytatem.

PIERWSZA ŁAWKA

OŚ CZASU: BOLESŁAW LEŚMIAN (1877?–1937)

Data	Wydarzenie (według karty faktów)
1877 (data sporna)	Leśmian przychodzi na świat w Warszawie; młodość spędza w Kijowie
1912	pierwszy tom wierszy „Sad rozstajny”
1913	„Klechdy sezamowe” i „Przygody Sindbada Żeglarza” – baśnie prozą
1918–1935	praca notariusza w Hrubieszowie, od 1922 r. w Zamościu
1920	tom „Łąka” – w nim „Dusiołek”, „Przyśpiew”, „Topielec”
1933	członek Polskiej Akademii Literatury
1936	tom „Napój cienisty” – w nim „Dziewczyna”
5 listopada 1937	śmierć w Warszawie

Pułapki – czego nie mówią teksty

- W „Dziewczynie” jest **mur** („zimny głaz”); słowo „ściana” w tekście się nie pojawia. Cytujmy słowa z tekstu.
- W „Dziewczynie” mur pada, ale za nim nie ma nikogo – był tylko „głos”. Nie piszmy, że bracia uratowali Dziewczynę.
- „Dusiołek” nie zabija Bajdały: chłop budzi się, zrzuca zmorę i narzeka. Utwór jest raczej zabawny niż straszny.
- „Topielec” Leśmiana nie tonie w wodzie – jest „topielcem zieleni”.
- Konkretne tytuły wierszy Leśmiana nie są wymienione w podstawie – na liście są „wybrane wiersze”.
- Data urodzenia poety jest sporna (zwykle podaje się 1877 r.).

Przebieg lekcji

Czas	Faza	Co robi nauczyciel	Co robią uczniowie
0–5 min	Wejście: zmora	• Pyta: „Czy zdarzyło się wam obudzić z uczuciem, że coś przygniata wam pierś? Jak dawniej na wsi tłumaczono takie sny?”. • Mówi, że w wierzeniach ludowych była zmora, która siada na śpiącym i go dusi. Podaje temat, kryteria sukcesu i pytanie lekcji: „Czy ballada musi być straszna?”.	• Opowiadają o złych snach, np.: „Śniło mi się, że nie mogę się ruszyć”. • Zapisują temat i pytanie lekcji.

5–12 min	Kim był Leśmian? Czym jest ballada?	• Poleca przeczytać teksty „Poeta z Zamościa i Warszawy” i „Ballada – trzy rodzaje w jednym” (zadania 1–2 na karcie). • Rysuje na tablicy oś czasu (dodatek) i zapisuje cechy ballady w trzech kolumnach: EPIKA – LIRYKA – DRAMAT.	• Czytają po cichu i rozwiązują zadania 1–2. • Podają cechy, np.: „fabuła i narrator – epika”, „wiersz i nastrój – liryka”, „bohaterowie mówią – dramat”.
12–20 min	Czytanie z podziałem na role	• Dzieli tekst: narrator czyta strofy 1–8 i pierwsze wersy strof 9–11 („Rzekł Bajdała do…”), Bajdała – swoje słowa w trzech ostatnich strofach. Prosi o czytanie głośne i wyraźne. • Pyta: „Kto jest bohaterem? Co mu się przytrafia? Jak to się kończy?”.	• Czytają; reszta śledzi tekst. • Odtwarzają fabułę: Bajdała idzie ze szkapą i wołem, zasypia pod lasem, Dusiołek siada mu na piersi i dusi, chłop się budzi i ma pretensje do zwierząt i do Boga.
20–30 min	Ballada po leśmianowsku	• Poleca w parach wykonać zadanie 3 (tabela cech). Pyta: „Kto jest istotą fantastyczną? Jak wygląda? Skąd wyłazł?”. • Zwraca uwagę na wtrącenia narratora: „(Że też taki żyć raczy!)”, „Milcz, gębo nieposłuszna”. Pyta: „Czy narrator jest poważny? Kogo udaje?”.	• Uzupełniają tabelę: fabuła, bohater, narrator, świat fantastyczny, wypowiedzi Bajdały. • Odpowiadają, np.: „Narrator gada jak wiejski gawędziarz, który sam się poprawia”.
30–39 min	Co tu jest śmieszne?	• Pyta: „Co jest śmiesznego w wyglądzie Dusiołka? A w słowach Bajdały do szkapy, wołu i Boga?”. Wyjaśnia: komizm postaci (dziwaczny stwór), komizm słowa (ludowe zwroty, „olaboga”, „słuchajta”), komizm sytuacji (chłop obwinia zwierzęta). • Poleca wykonać zadanie 4.	• Wskazują przykłady, np.: „«Pysk miał z żabia ślimaczy»”, „Bajdała ma żal do wołu, że nie postronił Dusiołka rogami”. • Wykonują zadanie 4.
39–45 min	Podsumowanie: czy ballada musi być straszna?	• Wraca do pytania lekcji. Pyta, czym ostatnie pytanie Bajdały do Boga różni się od skargi kogoś naprawdę przerażonego. • Rozdaje karteczki: „«Dusiołek» to ballada, bo…” (dokończ jednym zdaniem). Prosi o samoocenę według kryteriów sukcesu.	• Mówią, np.: „Bajdała nie jest przerażony, tylko obrażony – to zabawne”. • Kończą zdanie i oddają karteczki.

Typowe trudności uczniów

- Uczniowie nie rozumieją rzadkich, potocznych i dawnych słów (szkapa, chrapy, olaboga). Reakcja: objaśnij je przy pierwszym czytaniu: szkapa – chudy, zabiedzony koń, chrapy – nozdrza konia, olaboga – dawny okrzyk przestrachu, żalu lub zdziwienia.
- Uczniowie twierdzą, że Dusiołek zabił Bajdałę. Reakcja: wróć do strofy 8 – „zmarszczył się i zbudził".
- Uczniowie wyliczają cechy ballady bez przykładów. Reakcja: przy każdej cesze pytaj o wers z wiersza.

Ewaluacja lekcji

- Tabela cech ballady: czy każda cecha ma przykład z tekstu?
- Karteczki na wyjście: czy uczniowie wiążą balladę z fabułą i światem fantastycznym?
- Samoocena według kryteriów sukcesu: które kryterium uczniowie najczęściej uznają za nieosiągnięte?

PIERWSZA ŁAWKA

15 pkt
RAZEM

Karta pracy do lekcji 1

„Rzekł Bajdała do Boga" – ballada z humorem. „Dusiołek" Bolesława Leśmiana

Imię i nazwisko ..... Data ..... Wynik: ..... / 15 pkt

Pamiętaj: „Dusiołek" to ballada z humorem: fabuła, stwór z wierzeń i język ludowy

1 Przeczytaj tekst i wykonaj zadanie. ___ / 3 pkt

Poeta z Zamościa i Warszawy

Bolesław Leśmian urodził się w Warszawie, najpewniej w 1877 r. – dokładna data jest sporna, bo sam poeta podawał inny rok. Jego rodzina nosiła nazwisko Lesman. Młodość spędził w Kijowie, gdzie skończył studia prawnicze.

Przez wiele lat pracował jako notariusz, czyli urzędnik, który sporządza i poświadcza ważne dokumenty – najpierw w Hrubieszowie, a od 1922 r. w Zamościu. Wiersze pisał przez całe życie. Najważniejsze tomy to „Łąka" (1920) i „Napój cienisty" (1936).

W 1933 r. został członkiem Polskiej Akademii Literatury. Zmarł 5 listopada 1937 r. w Warszawie. Dziś uchodzi za jednego z najbardziej oryginalnych polskich poetów. Jego nowe słowa nazywa się nawet leśmianizmami.

Tekst własny przygotowany do cyklu

1.1 Oceń prawdziwość stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe. ___ / 3 pkt

1. Leśmian przez wiele lat pracował jako notariusz.	P	F
2. Tom „Łąka" ukazał się po śmierci poety.	P	F
3. Nowe słowa Leśmiana nazywa się leśmianizmami.	P	F

2 Przeczytaj tekst i wykonaj zadanie. ___ / 1 pkt

Ballada – trzy rodzaje w jednym

Ballada to utwór, który łączy cechy trzech rodzajów literackich. Jak w epice jest w niej fabuła, bohaterowie i narrator, który opowiada zdarzenia. Jak w liryce jest to wiersz pełen uczuć i nastroju. Jak w dramacie bohaterowie często mówią własnymi słowami.

W balladach romantyków świat ludzi spotyka się ze światem istot nadprzyrodzonych, znanych z wierzeń ludowych. Leśmian pisał ballady po swojemu: często z humorem, z dziwnymi stworami i z nowymi słowami, których nie znajdziemy w słowniku.

Tekst własny przygotowany do cyklu

3 **Przeczytaj fragment utworu i wykonaj zadania.** ___ / 9 pkt

Bolesław Leśmian, „Dusiołek”

Szedł po świecie Bajdała,
Co go wiosna zagrzała —
Oprócz siebie — wiódł szkapę, oprócz szkapy — wołu,
Tyleż tędy, co wszędy, szedł z nimi pospołu.

Zachciało się Bajdale
Przespać upał w upale,
Wypatrzył zezem ściółkę ze mchu popod lasem,
Czy dogodna dla karku — spróbował obcasem.

Poległ cielska tobołem
Między szkapą a wołem,
Skrzywił gębę na bakier i jęzorem mlasnął,
I ziewnął wniebogłosy, i splunął, i zasnął.

Nie wiadomo dziś wcale,
Co się śniło Bajdale?
Lecz wiadomo, że szpecąc przystojność przestworza,
Wylazł z rowu Dusiołek, jak półbabek z łoża.

Pysk miał z żabia ślimaczy —
(Że też taki żyć raczy!) —
A zad tyli, co kwoka, kiedy znosi jajo.
Milcz, gębo nieposłuszna, bo dziewki wyłają!

Ogon miał ci z rzemyka,
Podogonie zaś z łyka.
Siadł Bajdale na piersi, jak ten kruk na snopie —
Póty dusił i dusił, aż coś warkło w chłopie!

Warkło, trzasło, spotniało!
Coć się stało, Bajdało?
Dmucha w wąsy ze zgrozy, jękiem złemu przeczy —
Słuchajta, wszystkie wierzby, jak chłop przez sen beczy!

Sterał we śnie Bajdała
Pół duszy i pół ciała,
Lecz po prawdzie niedługo ze zmorą marudził —
Wyparskał ją nozdrzami, zmarszczył się i zbudził.

Rzekł Bajdała do szkapy:
Czemu zwieszasz swe chrapy?
Trzebać było kopytem Dusiołka przetrącić,
Zanim zdążył mój spokój w całym polu zmącić!

Rzekł Bajdała do wołu:
Czemuś skąpił mozołu?
Trzebać było rogami Dusiołka postronić,
Gdy chciał na mnie swej duszy paskudę wyłonić!

Rzekł Bajdała do Boga:
O, rety — olaboga!
Nie dość ci, żeś potworzył mnie, szkapę i wołka,
Jeszcześ musiał takiego zmajstrować Dusiołka?

Bolesław Leśmian, „Dusiołek". Tekst: serwis Wolne Lektury (domena publiczna)

3.1 **Przyporządkuj przykłady z wiersza do cech ballady. Wpisz je w tabelę.** ___ / 6 pkt

Dusiołek wyłazi z rowu „Pysk miał z żabia ślimaczy" siada chłopu na piersi i go dusi
„Czemu zwieszasz swe chrapy?" „Czemuś skąpił mozołu?" „O, rety — olaboga!"

Świat fantastyczny	Wypowiedź bohatera

3.2 **Kogo Bajdała obwinia na końcu utworu za to, że Dusiołek w ogóle istnieje?** ___ / 1 pkt

A. Boga **B.** wołu **C.** wierzby **D.** szkapę

3.3 **Wypisz z wiersza dwa wyrazy lub zwroty z języka ludowego albo potocznego. Wyjaśnij, czemu służą w utworze.** ___ / 2 pkt

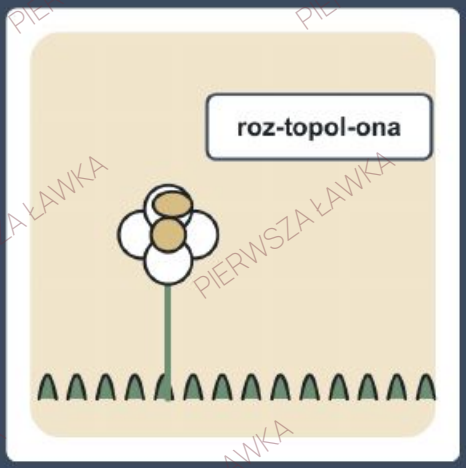
4 **Wyjaśnij, co jest zabawnego w zakończeniu „Dusiołka". Użyj krótkiego cytatu.** ___ / 2 pkt

PIERWSZA ŁAWKA

LEKCJA 2 Z 5 · BOLESŁAW LEŚMIAN – BALLADY I NOWE SŁOWA – CYKL LEKCJI

„Droga roztopolona” – jak Leśmian tworzy nowe słowa? „Przyśpiew”

Lekcja 2 z 5. **Pytanie lekcji:** Po co poecie nowe słowa? Wiersz pochodzi z tomu „Łąka” (1920). Przygotuj słowniki do sprawdzenia, czy słowa z wiersza w nich są.

Przedmiot	Język polski
Klasa	klasy 7–8
Cykl	Bolesław Leśmian – ballady i nowe słowa – cykl lekcji – lekcja 2 z 5
Temat lekcji	**„Droga roztopolona” – jak Leśmian tworzy nowe słowa? „Przyśpiew”**
Czas	45 minut
Metody	rozmowa wprowadzająca, praca z tekstem informacyjnym, głośne czytanie, słowotwórcza zagadka w parach, praca ze słownikiem, pisanie krótkiej wypowiedzi
Formy pracy	praca z całą klasą, praca w parach, praca indywidualna
Środki dydaktyczne	karta pracy 2, słowniki języka polskiego (papierowe lub w sieci)

Cel ogólny

Rozpoznanie neologizmów w wierszu „Przyśpiew”, objaśnienie ich budowy i znaczenia oraz określenie ich funkcji.

Cele operacyjne – uczeń po lekcji:

- Uczeń wyjaśnia, czym jest neologizm, i odróżnia go od wyrazu słownikowego.
- Uczeń wskazuje w neologizmie znany rdzeń i dodane części (przedrostek, przyrostek).
- Uczeń objaśnia znaczenie neologizmu na podstawie budowy i kontekstu.
- Uczeń wskazuje w wierszu uosobienie i porównanie oraz określa nastrój utworu.

Cele w języku ucznia

- Wyjaśnisz, co to jest neologizm.
- Odgadniesz znaczenie nowego słowa z jego budowy.
- Powiesz, jaki nastrój tworzy obraz wsi w „Przyśpiewie”.

Wymagania z podstawy programowej

- **I.1.4** – rozpoznaje w tekście literackim: neologizm, inwokację, symbol, alegorię i określa ich funkcje
- **II.1.2** – rozpoznaje wyraz podstawowy i wyraz pochodny; w wyrazie pochodnym wskazuje temat słowotwórczy i formant; określa rodzaj formantu, wskazuje funkcje formantów w nadawaniu znaczenia wyrazom pochodnym rozpoznaje rodzinę wyrazów, łączy wyrazy pokrewne, wskazuje rdzeń
- **II.2.3** – zna sposoby wzbogacania słownictwa
- **I.1.4 (kl. IV–VI)** – zna i rozpoznaje w tekście literackim: epitet, porównanie, przenośnię, uosobienie, ożywienie, wyrazy dźwiękonaśladowcze, zdrobnienie, zgrubienie, apostrofę, pytanie retoryczne, powtórzenie oraz określa ich funkcje

Źródło: podstawa programowa z 2017 r. w brzmieniu z 2024 r. (Dz.U. 2024 poz. 996) – obowiązuje w klasach 5–8 w roku szkolnym 2026/2027.

Kryteria sukcesu

- Potrafię podać definicję neologizmu i dwa przykłady z wiersza.
- Potrafię wskazać rdzeń w neologizmie „roztopolona”.
- Potrafię wskazać w wierszu uosobienie i porównanie.

PIERWSZA ŁAWKA

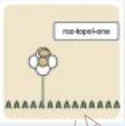

Karta pracy do lekcji 2

„Droga roztopolona" – jak Leśmian tworzy nowe słowa? „Przyśpiew"

10 pkt
RAZEM

Imię i nazwisko ..... Data ..... Wynik: ..... / 10 pkt

Pamiętaj: Neologizm to nowe słowo ze znanego rdzenia, np. „roztopolona"

1 Przeczytaj tekst i wykonaj zadanie.

___ / 1 pkt

Słowa, których nie ma w słowniku

Neologizm to wyraz nowo utworzony, którego nie ma w słownikach. Leśmian rzadko wymyślał słowa zupełnie od zera. Zwykle brał znany rdzeń i dodawał do niego przedrostek albo przyrostek, który zwykle łączy się z innymi wyrazami.

Na przykład słowo „roztopolona" zbudowano jak „rozśpiewana" czy „rozkwitnięta", ale w środku jest „topola". Dzięki temu czytelnik od razu odgaduje sens: droga obsadzona topolami, pełna topoli. Nowe słowo jest krótsze i bardziej obrazowe niż zwykły opis.

Tekst własny przygotowany do cyklu

1.1 Jak według tekstu Leśmian najczęściej tworzył nowe słowa?

___ / 1 pkt

A. brał słowa z języków obcych

B. dodawał przedrostki lub przyrostki do znanego rdzenia

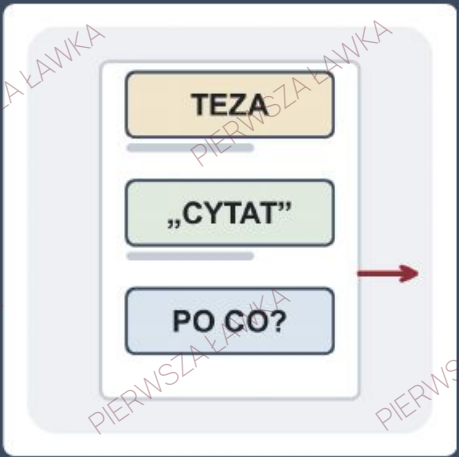
C. wymyślał słowa zupełnie od zera

D. skracał długie wyrazy

LEKCJA 5 Z 5 · BOLESŁAW LEŚMIAN – BALLADY I NOWE SŁOWA – CYKL LEKCJI

Jak pisać o wierszu? Krótka wypowiedź z cytatem na egzaminie ósmoklasisty

Lekcja 5 z 5. **Pytanie lekcji:** Jak w kilku zdaniach napisać coś mądrego o wierszu? Na egzaminie ósmoklasisty jest tekst poetycki z zadaniami zamkniętymi i otwartymi – w otwartych liczy się odwołanie do tekstu. Lekcja kończy cykl i przygotowuje do sprawdzianu.

Przedmiot	Język polski
Klasa	klasy 7–8
Cykl	Bolesław Leśmian – ballady i nowe słowa – cykl lekcji – lekcja 5 z 5
Temat lekcji	**Jak pisać o wierszu? Krótka wypowiedź z cytatem na egzaminie ósmoklasisty**
Czas	45 minut
Metody	rozmowa wprowadzająca, analiza wzorcowej wypowiedzi, praca z planem w parach, pisanie krótkiej wypowiedzi, ocena koleżeńska według kryteriów
Formy pracy	praca z całą klasą, praca w parach, praca indywidualna
Środki dydaktyczne	karta pracy 5, plan odczytania wiersza (dodatek), wzorcowa wypowiedź (dodatek)

Cel ogólny

Przygotowanie do zadań egzaminu ósmoklasisty do tekstu poetyckiego: plan odczytania wiersza i krótka wypowiedź z cytatem.

CO JESZCZE JEST W ŚRODKU

Bolesław Leśmian – ballady i nowe słowa – cykl 5 lekcji: scenariusze, karty pracy, sprawdzian, powtórka, klasy 7–8

Podgląd pokazał 12 z 48 stron. Pełna wersja: 48 stron A4, PDF do druku i DOCX do edycji.

- plan cyklu i wskazówki dla nauczyciela: jak przygotować i przeprowadzić lekcje oraz jak oceniać
- Lekcja 1 (45 min): „Rzekł Bajdała do Boga" – ballada z humorem. „Dusiołek" Bolesława Leśmiana – pełny scenariusz (cele, wymagania z podstawy programowej, kryteria sukcesu, przebieg
- Lekcja 2 (45 min): „Droga roztopolona" – jak Leśmian tworzy nowe słowa? „Przyśpiew" – pełny scenariusz (cele, wymagania z podstawy programowej, kryteria sukcesu, przebieg minuta po
- Lekcja 3 (45 min): „Topielec zieleni" – świat fantastyczny w wierszu „Topielec" – pełny scenariusz (cele, wymagania z podstawy programowej, kryteria sukcesu, przebieg minuta po min
- Lekcja 4 (45 min): „I runął mur" – ballada-opowieść „Dziewczyna" i symbol muru – pełny scenariusz (cele, wymagania z podstawy programowej, kryteria sukcesu, przebieg minuta po minu
- Lekcja 5 (45 min): Jak pisać o wierszu?
- sprawdzian w dwóch grupach (A i B, po 22 pkt) oraz klucz odpowiedzi i zasady oceniania do wszystkich kart.

Kup pełną wersję – plik od razu na e-mail
pierwszalawka.pl/material/cykl-lekcji-jezyk-polski-boleslaw-lesmian-wiersze-klasy-7-8